

ANDRZEJ KIERZEK¹

Otorynolaryngolodzy – samodzielni pracownicy nauki w polskim Lwowie. Ich zawodowe i naukowe dokonania do roku 1939

Otorhinolaryngologists – Independent Scientists in Polish Lvov. Their Professional and Scientific Achievements until 1939

¹ Przewodniczący: Sekcja Historyczna Polskiego Towarzystwa Otorynolaryngologów – Chirurgów Głowy i Szyi

ABSTRAKT

W pracy w skrócie przedstawiono drogi życiowe, zawodowe i naukowe otorynolaryngologów, którzy zdobyli tytuły naukowe, ordynując na terenie Lwowa w pierwszych czterech dekadach XX w. oraz w innych ośrodkach po zakończeniu II wojny światowej. Byli to: Tadeusz Ceypek (1904-1990) – organizator otolaryngologii na Górnym Śląsku i Śląsku Opolskim; Jan Danielewicz (1903-1982) – twórca otolaryngologii dziecięcej polskiej i światowej; Antoni Dobrzański (1893-1953) – założyciel Kliniki Otolaryngologicznej w powojennej Warszawie; Wiktor Jankowski (1905-1988) – otolaryngolog, audiolog, antropolog, współtwórca otolaryngologii wrocławskiej; Antoni Jurasz sen. (1847-1923) – jeden z twórców laryngologii światowej, pionier tej specjalności w Heidelbergu, we Lwowie i w Poznaniu; Stanisław Kossowski (1909-1989) – otolaryngolog we Wrocławiu, twórca metody fizycznej w rynolaryngologii; Waław Kuśnierczyk (1908-1997) – otolaryngolog i onkolog na Górnym Śląsku oraz Teofil Zalewski (1872-1953) – założyciel klinicznej otolaryngologii we Lwowie i Wrocławiu. Jurasz otrzymał *veniam legendi* w 1876 w Heidelbergu, Zalewski – w 1908, Dobrzański – w 1929, a Jankowski i Ceypek – w 1939 r.; wszyscy czterej we Lwowie. Pozostali habilitowali się w okresie powojennym: Kossowski w 1951 r. we Wrocławiu, Danielewicz – w 1954 w Warszawie, a Kuśnierczyk – w 1955 w Gliwicach. Wszyscy oni odegrali znaczącą rolę w rozwoju polskiej otorynolaryngologii w Polsce po II wojnie światowej.

ABSTRACT

The life, professional and scientific paths of otorhinolaryngologists who obtained their scientific titles while practicing in Lviv in the first four decades of the twentieth century and in other centers after the end of World War II were briefly analyzed. They were: Tadeusz Ceypek (1904-1990) – organizer of otolaryngology in Upper Silesia and Opole Silesia, Jan Danielewicz (1903-1982) – founder of Polish and world otolaryngology, Antoni Dobrzański (1893-1953) – founder of the Otolaryngology Clinic in post-war Warsaw, Wiktor Jankowski (1905-1988) – otolaryngologist, audiologist, anthropologist, co-founder of Wrocław otolaryngology, Antoni Jurasz sen. (1847-1923) – one of the founders of world laryngology, pioneer of this specialty in Heidelberg, Lviv and Poznań, Stanisław Kossowski (1909-1989) – otolaryngologist in Wrocław, creator of physical medicine methods in rhinolaryngology, Waław Kuśnierczyk (1908-1997) – otolaryngologist and oncologist in Upper Silesia and Teofil Zalewski (1872-1953) – founder of otolaryngology in Lviv and Wrocław. Jurasz received *veniam legendi* in 1876 in Heidelberg, Zalewski – in 1908, Dobrzański – in 1929, and Jankowski and Ceypek – in 1939; all four in Lviv. The others obtained their habilitation degrees in the post-war period: Kossowski in 1951 in Wrocław, Danielewicz – in 1954 in Warsaw, and Kuśnierczyk – in 1955 in Gliwice. They all played a significant role in the development of Polish otorhinolaryngology in Poland after World War II.

Słowa kluczowe: historia polskiej otorynolaryngologii, historia medycyny Kresów Południowo-Wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej

Key words: history of Polish otorhinolaryngology, history of medicine in the South-Eastern Borderlands of the Second Polish Republic

WSTĘP

Początki otorynolaryngologii we Lwowie związane były z dwoma ośrodkami i ich przedstawicielami: Szpitalem Powszechnym Krajowym i Zygmuntem Spalke, a także – z nieco młodszym – Uniwersytetem Jana Kazimierza (UJK) i Teofilem Zalewskim oraz Antonim Juraszem sen. Tę nową wówczas specjalizację tworzyło wielu lekarzy, wybitnych naukowców, ale i lekarzy bez stopni naukowych, których osiągnięcia prezentowano w licznych publikacjach.

Z otorynolaryngologią lwowską do roku 1939 związanych było kilku naukowców z tytułami naukowymi: Tadeusz Ceypek, Jan Danielewicz, Antoni Dobrzański, Wiktor Jankowski, Antoni Jurasz sen., Stanisław Kossowski, Waclaw Kuśnierczyk i Teofil Zalewski. Jurasz otrzymał *veniam legendi* w 1876 w Heidelbergu, Zalewski w 1908, Dobrzański w 1929, a Jankowski i Ceypek w 1939 [1]. Pozostali habilitowali się w okresie powojennym: Kossowski w 1951 we Wrocławiu, Danielewicz w 1954 w Warszawie, a Kuśnierczyk w 1955 w Gliwicach.

Tylko trzech z ośmiu naukowców doczekało się monograficznego opracowania: Antoni Jurasz sen. przez Jana Łączkowskiego [2], Teofil Zalewski przez Wojciecha Czaka [3] oraz Waclaw Kuśnierczyk przez Andrzeja Kierzka i Jacka Kozakiewicza [4]. Bogate dokonania pozostałych profesorów czekają na rzetelne analityczne monograficzne opracowania, które – zdaniem autora tej publikacji – mogłyby być tematami dysertacji doktorskich, ewentualnie opracowań habilitacyjnych z historii medycyny.

W niniejszym artykule drogi życiowe, zawodowe i naukowe tych lekarzy [5], ze względu na limit objętościowy pracy, podane są w znacznym skrócie. Ukazano kolejno: dokonania w okresie lwowskim, publikacje w owym czasie, działalność w czasie II wojny światowej oraz osiągnięcia zawodowe i naukowe po jej zakończeniu.

TADEUSZ EDMUND JAN CEYPEK (RYC. 1)

Urodzony 15 maja 1904 r., był synem Tadeusza, prawnika, wiceprezesa Lwowskiej Izby Skarbowej i Kazimierzy z d. Malawskiej. Nauki pobierał w Gimnazjum Realnym w Wiedniu, Gimnazjum Realnym w Białej Śląskiej oraz VIII Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym we Lwowie. Świadectwo dojrzałości otrzymał 24 maja

1923 r. W latach 1918-1923 należał do VII i XI Lwowskiej Drużyny Harcerskiej; był założycielem i drużynowym tej drugiej. W okresie od grudnia 1918 r. do maja 1919 r. brał udział w walkach w obronie Lwowa [6, s. 87; 7, s. 285-286; 8, s. 15-19].

Studia na Wydziale Lekarskim UJK rozpoczął w 1923 r., a ukończył dyplomem lekarza 30 maja 1931 r. W czasie studiów był aktywny; należał do Konwentu Studentów Medycyny Obotritia [9] (był jej prezesem), Wzajemnej Pomocy Medyków oraz Stowarzyszenia Asystentów UJK i Akademii Medycyny Weterynaryjnej.

Pierwszym etapem jego naukowej działalności była praca jeszcze w czasie studiów, od 1925 r. w Zakładzie Farmakologii Doświadczalnej UJK u prof. Włodzimierza Koskowskiego, najpierw jako wolontariusz, a od marca 1926 jako młodszy asystent demonstratora.

1 października 1931 r. Ceypek objął stanowisko asystenta, a od 1934 r. starszego asystenta Kliniki Otolaryngologicznej UJK, gdzie pracował do 21 września 1939 r. Już po miesiącu, 1 listopada 1931 r., uruchomił pracownię rentgenologiczną, którą kierował, wgłębiając się w tajniki radiologii otiatrycznej. Fundusz Kultury Narodowej wysłał go w maju i czerwcu 1932 r. jako stypendystę do Wiednia. Tam szkolił swoje umiejętności w Klinice Otolaryngologicznej Markusa Hajeka oraz w Klinice Chorób Wewnętrznych Karela Fredrika Wenckebacha. W okresie od 1934 do 1940 r. był

Ryc. 1. Tadeusz Ceypek (1904-1990). Źródło: Zbiory A. Kierzka

konsultantem laryngologii w Lecznicy Lwowskiego Towarzystwa Walki z Gruźlicą w Hołosku Wielkim k. Lwowa [10], a także kierownikiem Poradni Otolaryngologicznej Polikliniki Powszechnej, w której bezpłatnie leczono ubogą ludność miasta. Nic więc dziwnego, że od 1935 r. powierzono mu kierowanie 9-łóżkowym Oddziałem Gruźlicy Górnych Dróg Oddechowych w Klinice Otolaryngologii. W latach 1938-1939 udzielał porad w Opiece Zdrowotnej Lwowskich Szkół Akademickich.

18 października 1939 r. uchwałą Rady Wydziału Lekarskiego UJK uzyskał *veniam legendi* z otolaryngologii na podstawie rozprawy pt. *Leczenie miejscowe gruźlicy górnych dróg oddechowych*. Jako docentowi automatycznie przyznano mu tytuł specjalisty otolaryngologa. Habilitacja ta zatwierdzona została 6 listopada 1947 r. przez Ministerstwo Oświaty PRL z przeniesieniem na Wydział Lekarski Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu [6, s. 88; 11, s. 20 i n.].

Publikacja wykonana w Instytucie Farmakologii Doświadczalnej UJK dotyczyła wpływu niektórych bodźców fizjologicznych na wydzielanie żółci [12]. O zastosowaniu terapeutycznym antystreptyny we lwowskiej Klinice Otolaryngologii pisał we wspólnej publikacji ogłoszonej wspólnie z Januszem Paszkowskim. Była to jedna z pierwszych publikacji analizująca stosowanie sulfonamidów w otolaryngologii; wyniki terapii zanalizowano w odrębnym artykule [13]. Rezultaty tego leczenia autor podaje w przypisie [14]. Trzy jego publikacje we lwowskim okresie dotyczyły diagnostyki i terapii gruźlicy górnych dróg oddechowych [15].

W okresie okupacji sowieckiej Ceypek był asystentem Teofila Zalewskiego w Klinice Otolaryngologicznej Lwowskiego Państwowego Instytutu Medycznego (Lwiwskij Derżawnyj Medycznyj Instytut); w czasie okupacji niemieckiej asystentem w Państwowych Medycznych Kursach Fachowych (Staatliche medizinische Fachkurse); od połowy 1944 r. ponownie asystentem Lwowskiego Państwowego Instytutu Medycznego. Porad udzielał także w przychodniach przeciwgruźliczych. W latach 1942-1943 pracował w Polskim Komitecie Opiekuńczym dla polskiej ludności Lwowa, przyjmując chorych bezpłatnie w swoim mieszkaniu. Brał czynny udział w ruchu oporu jako członek Związku Walki Zbrojnej, potem Armii Krajowej [6, s. 88]. Swoje wojenne przeżycia we Lwowie spisał w 1988 r., ukazały się po latach w formie książki [16].

Po II wojnie światowej został przesiedlony na Górną Śląsk, zamieszkał w Zabrze, a pod koniec życia w Katowicach. Nominację na profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1950, a zwyczajnego w 1957. 1 stycznia 1951 r. objął kierownictwo Katedry i Kliniki Otolaryngologii Śląskiej Akademii Medycznej w Zabrze (od 1968 – w Katowicach), którymi kierował do 1974 r.

Był prodziekanem Wydziału Lekarskiego, prorektorem ds. klinicznych tej uczelni. Opublikował 105 prac w czasopismach naukowych polskich i zagranicznych, był promotorem 27 przewodów doktorskich, recenzentem 19 rozpraw doktorskich i 9 habilitacyjnych. Współpracował z dużymi zakładami przemysłowymi Górnośląska, zwłaszcza w dziedzinie zwalczania zagrożeń hałasem.

Był pamiętnikarzem, bibliofilem i artystą fotografikiem, zgromadził cenny zbiór książek. Uwielbiał turystykę górską, narciarstwo. Otrzymał honorowe członkostwo Polskiego Towarzystwa Otolaryngologicznego.

Związek małżeński zawarł z Jadwigą z d. Hoszowską, prawniczką. Małżeństwo było bezdzietne. Zmarł 2 kwietnia 1990 r. w Katowicach [6, s. 93; 17, s. 10 i n.].

JAN GABRIEL DANIELEWICZ (RYC. 2)

Urodzony 14 czerwca 1903 r. w Łańcucie, był synem Konstantego, przemysłowca, wieloletniego burmistrza Łańcuta, honorowego obywatela miasta, oraz Apolonii z d. Kałużyńskiej.

Studia na Wydziale Lekarskim UJK odbył w latach 1921-1927 i uzyskał dyplom doktora wszech nauk lekarskich 21 grudnia 1927 r. Po bezpłatnym stażu w oddziałach lwowskiego Szpitala Powszechnego Krajowego rozpoczął pracę w charakterze asystenta dr. Zygmunta Spalke, kierownika Oddziału Laryngologicznego tego szpitala, a od 1936 r. do rozpoczęcia II wojny światowej szkolił się w tym Oddziale u doc. Antoniego Dobrzańskiego [18, s. 15-18; 19, s. 17]. Ponieważ interesowała go także pediatria, ściśle współpracował z pediatrą

Ryc. 2. Jan Danielewicz (1903-1982). E. Kossowska, L.P. Chmielik: *Tworzyli polską laryngologię. Jan Danielewicz (1903-1982) – twórca laryngologii dziecięcej w Polsce i na świecie*. „Magazyn Otolaryngologiczny” 2003, t. II, supl. 4, s. 4

prof. Franciszkiem Groërem, konsultując małych pacjentów. Otorynolaryngologiczną wiedzę poszerzał w klinikach Wiednia, Berlina, Budapesztu oraz Pragi.

W okresie lwowskim opublikował 9 prac. Pisał o: ropniach mózgu i mózdzku pochodzenia usznego [20]; kostniaku zatoki czołowej [21]; ciałach obcych nosa i zatok obocznych nosa; usuwaniu ciał gładkich z przełyku; przetokach wrodzonych i torbielach szyi; raku ucha środkowego. Szczególną wartość przedstawiają jednak publikacje o pozytywnej terapeutycznej wartości antystreptyny (jedna z pierwszych polskich prac o działaniu sulfonamidu) w przypadkach zapalenia opon mózgowych [22], a także praca o krwawieniu z przełyku, wywołanym ciałami obcymi, powodującymi trudności diagnostyczne [23].

W roku 1939 r., po wkroczeniu do miasta wojsk sowieckich, Danielewicz oddał część swego mieszkania pozbawionym dachu nad głową 14 siostrom szarytkom, które przebywały tam jeszcze po wyjeździe rodziny Danielewiczów z miasta po 1945 r. W okresie od 1940 do 1941 ordynował jako asystent Lwowskiego Państwowego Instytutu Medycznego, do którego sowieckie okupacyjne władze włączyły Szpital Powszechny Krajowy. Współpracował tam z prof. Zalewskim. W latach 1941-1944 Danielewicz był ordynatorem oddziału laryngologicznego we Lwowie. W 1944 r. został powołany do Wojska Polskiego na stanowisko kierownika oddziału chirurgicznego szpitala wojskowego [6, s. 118].

Po II wojnie światowej został ordynatorem Oddziału Laryngologicznego Szpitala Wojskowego w Otwocuku, po demobilizacji ordynował w Klinice Otolaryngologii w Poznaniu i w Klinice Pediatrii Uniwersytetu Warszawskiego. W 1971 r. objął Klinikę Otolaryngologii Dziecięcej Instytutu Pediatrii Akademii Medycznej w Warszawie, a potem w Instytucie Matki i Dziecka w Warszawie.

W listopadzie 1954 r. habilitował się na podstawie pracy *Patogeneza i higijeneza zakażenia oddechowego nosa u dzieci* [24]. W 1958 r. utworzył Sekcję Otolaryngologii Dziecięcej. Był promotorem sześciu prac doktorskich, opiekunem dwóch prac habilitacyjnych, autorem lub współautorem 90 prac naukowych, w tym 20 rozdziałów do sześciu podręczników. Wykształcił około stu otolaryngologów dziecięcych. Niezwykle pracowity, znawca wielu gałęzi sztuki, należał do ludzi niespokojnych, twórczych. Czynn timer uczestniczył w wielu zjazdach i kongresach, zaciekle bronił swoich racji. Był przeciwnikiem usuwania migdałków u dzieci, poza bardzo wyjątkowymi wskazaniami; opracował własną metodę operowania pooparzeniowych zwężeń przełyku drogą ezofagotomii wewnętrznej *etc.* [25, s. 4–5; 26; 27].

Był m.in. członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Otolaryngologicznego i Austriackiego Towarzystwa Otolaryngologicznego. Został odznaczony Krzy-

żem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Żoną ty z Heleną z d. Duchowicz, lekarzem internistą. Zmarł 22 listopada 1982 r. w Warszawie [6, s. 118–123; 28; 29, s. 111 i n.].

ANTONI DOBRZAŃSKI (RYC. 3)

Urodził się 20 lipca 1893 r. w Łozówce w pow. zbarskim na Podolu; był synem Józefa i Heleny z Ducków. Po ukończeniu gimnazjum w Tarnopolu, w 1912 r. podjął studia na Wydziale Lekarskim UJK. Od 1 lipca 1914 r. służył w armii austriackiej m.in. w Wiedniu i kontynuował studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Wiedniu, potem ordynował w Morawskiej Ostrawie i Radomiu. 30 października 1918 r., w niecały miesiąc po zakończeniu służby w armii austriackiej, wstąpił do Wojska Polskiego. Został asystentem Oddziału Chirurgicznego Wojskowego Szpitala Okręgowego we Lwowie. Po uzyskaniu w 1919 r. dyplomu doktora wszech nauk lekarskich w UJK przeniesiony został na stanowisko ordynatora Oddziału Chirurgicznego Szpitala Polowego nr 601 i brał udział w licznych działaniach bojowych. Na skutek reklamacji rektora UJK 5 sierpnia 1921 r. zwolniony został z wojska w stopniu kapitana i podjął pracę w Klinice Otolaryngologii tego uniwersytetu. Wiedzę w tej dziedzinie pogłębiał m.in. w klinikach profesorów Heinricha Neumanna i Markusa Hajeka w Wiedniu, Pierre'a Sebileaux, Fernanda Lemaitre'a, Alberta Hautanta, Roberta Bourgeoisa i Paula Carnota w Paryżu [30].

W 1929 r. habilitował się na Wydziale Lekarskim UJK. W trzy lata później w drodze konkursu objął stanowisko ordynatora Oddziału Otolaryngologicznego Szpitala Ubezpieczalni Społecznej we Lwowie.

Ryc. 3. Antoni Dobrzański (1893-1953). Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych, Antoni Dobrzański, Warszawa 4 listopada 1941, sygn. Główna Biblioteka Lekarska, Dział Starej Książki Medycznej (GBL.DSKM) IL Warsz.-Białost. PL\327\1\0\902

W 1938 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w kwietniu rok później został wybrany przez Radę Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego na kierownika Katedry i Kliniki Otolaryngologicznej tej uczelni. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił mu jednak realizację tego zadania [31].

Jego 19 publikacji z okresu pracy we Lwowie dotyczyło m.in. leczenia balneologicznego chorób dróg oddechowych, stosowania środków znieczulających w otorynolaryngologii, leczenia włókniaków jamy nosowo-gardłowej, badania histologicznego migdałków podniebiennych, dróg oddechowych u chorych tracheotomowanych, szkodliwego działania nikotyny, wpływu bodźców słuchowych na ciśnienie krwi, stosowania lipiodolu w diagnostyce rentgenologicznej w laryngologii i pulmonologii *etc.* Szczególnie ważne były jego publikacje dotyczące ezofagoskopii, wartości radiodiagnostyki w otitis, a także diagnostyki oraz terapii twardzieli [32,33,34].

W okresie II wojny światowej, od października 1939 r. do czerwca 1941 r., ordynował jako profesor przy Katedrze Otolaryngologii Lwowskiego Państwowego Instytutu Medycznego we Lwowie; po zajęciu Lwowa przez Niemców ukrywał się, a następnie przedostał się do Warszawy. W grudniu 1941 r. za zgodą polskich władz uniwersyteckich objął kierownictwo Oddziału Otolaryngologicznego, jakim stała się w czasie okupacji niemieckiej Klinika Otolaryngologiczna Uniwersytetu Warszawskiego w Szpitalu Dzieciątka Jezus, oraz zorganizował tajne nauczanie. W czasie powstania warszawskiego był brutalnie traktowany przez Niemców i był zakładnikiem.

W marcu 1945 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego otolaryngologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz stanowisko kierownika Kliniki Otolaryngologii. Szkolił się w naukowych ośrodkach Szwecji – w klinikach prof. Torda Skooga i prof. Gunnara Holmgrena, w ośrodkach Wielkiej Brytanii oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Niezrównany operator, człowiek dużych twórczych ambicji, niespożytej energii, opublikował 70 prac naukowych doświadczalnych i klinicznych, pod jego redakcją wyszła książka *Choroby uszu, nosa, gardła i krtań* (Warszawa 1951), do której napisał 19 rozdziałów. Był promotorem sześciu doktoratów; siedmiu jego wychowanków uzyskało stopnie doktora habilitowanego. Był prezesem Polskiego Towarzystwa Otolaryngologicznego, redaktorem naczelnym oraz członkiem komitetów redakcyjnych, m.in. „Polskiego Przeglądu Otolaryngologicznego” oraz „Otolaryngologii Polskiej”, członkiem wielu europejskich towarzystw naukowych. Żonaty z Emilią z d. Osadca (ur. 13 stycznia 1901 r.), miał syna Andrzeja (ur. w 1929 r.) oraz córkę Annę (ur. w 1931 r.). Zmarł 13 lutego 1953 r. [6, s. 135–139; 35].

WIKTOR ANTONI JANKOWSKI (RYC. 4)

Urodzony 21 lutego 1905 r. we Lwowie, był synem Wiktora, lekarza stomatologa, oraz Janiny z d. Turowskiej. Po ukończeniu edukacji w Prywatnym Gimnazjum Kistryna we Lwowie w 1924 r., studiował na Wydziale Lekarskim UJK, w czasie studiów należał do Obotritii. Dyplom lekarza otrzymał 30 czerwca 1930 r., po czym podjął pracę w Klinice Otolaryngologii UJK, gdzie zatrudniony był do września 1939 r. Równocześnie w latach 1930-1934 nabywał umiejętności chirurgiczne w Oddziale Chirurgicznym Szpitala Powszechnego Krajowego u prof. Tadeusza Ostrowskiego. Habilitował się 12 czerwca 1939 r. w UJK [36; 37; 38; 39; s. 189-190; 40; 41, s. 7 i n.].

W latach 1930-1939 ogłosił 14 prac naukowych. Poszczególne prace dotyczyły m.in.: leczenia balneologicznego i fizykalnego chorób dróg oddechowych, potworniaka języczka, wyluszczenia migdałków podniebiennych, tracheotomii, zapaleń zatok przynosowych, ciał obcych w gardle i przełyku, badania ciepłoty przewodzenia słuchowego zewnętrznego, posocznicy otogennej [42]. Szczególną wartość mają publikacje dotyczące palatometriu jego pomysłu, leczenia powikłań wewnątrzczaszkowych pochodzenia usznego, operacji nosa siodełkowatego, rozwoju jamy nosowej i jej stosunku do sąsiednich części mózgo- i twarzoczaszki (praca habilitacyjna) [43,44,45,46].

We wrześniu 1946 r. w ramach przesiedlenia przybył do Wrocławia, gdzie równocześnie podjął pracę w Klinice Otolaryngologicznej Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej oraz prowadził Oddział Otolaryngolo-

Ryc. 4. Wiktor Jankowski (1905-1988). Źródło: Zbiory prof. Stanisława Jankowskiego

giczny we wrocławskim Szpitalu Ojców Bonifratrów. We wrześniu 1948 r. mianowano go profesorem tytularnym. Prowadził Ośrodek Naukowo-Badawczy Kliniki w Szczawnie-Zdroju. Na emeryturę przeszedł w 1975 r. Tytułem doktora *honoris causa* Academiae Medicae Vratislaviensis obdarzono go w 1984 r.

Jankowski był promotorem 10 prac doktorskich, habilitował czterech docentów, którzy następnie otrzymali tytuły profesorskie, wyszkolił 35 lekarzy specjalistów otolaryngologii. Ogłosił 169 prac klinicznych, poświęconych chirurgii otolaryngologicznej, antropologii twarzoczaszki, fizjopatologii narządu słuchu, audiologii, szczególnie audiologii tonalnej, prądów czynnościowych ucha wewnętrznego, laryngologii przemysłowej, leczenia balneoklimatycznego i fizykalnego oraz wielu innym zagadnieniom. Był prezesem i członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Otolaryngologicznego, a także członkiem wielu towarzystw naukowych polskich i zagranicznych. Ożeniony był z Janiną z d. Zopoth; miał dwóch synów: Stanisława (ur. 1938) i Adama (ur. 1943). Zmarł 30 listopada 1988 r. [6, s. 261–270; 47, s. 257–260; 48; 49].

ANTONI STANISŁAW JURASZ (RYC. 5)

Urodzony 24 listopada 1847 r. w Spławiu k. Poznania, był synem Wawrzyńca, nauczyciela, i Anny z d. Przyjemskiej. Po ukończeniu poznańskiego Gimnazjum św. Marii Magdaleny w 1867 r., w którym działał m.in. w Tajnym Związku Uczniów Polskich, rozpoczął lekarskie studia na uniwersytecie w Gryfii, które kontynuował w Würzburgu. Stąd powołany został w 1870 r. podczas wojny prusko-francuskiej do armii pruskiej w charakterze pod lekarza – odbył 8-miesięczną kampanię pod Metzem, za którą odznaczono go Krzyżem Żelaznym. Studia ukończył na uniwersytecie w Heidelbergu w 1871 r., uzyskując stopień doktora medycyny. Po studiach odbył naukową podróż do Szwecji. Od 1872 r. objął asystenturę w Zakładzie Sióstr Miłosierdzia w Poznaniu jednocześnie czynił starania o uzyskanie asystentury na Uniwersytecie Jagiellońskim, niewieńczone jednak sukcesem. W 1874 r. został asystentem pediatrii w poliklinice uniwersytetu heidelberskiego. Zainteresował się laryngoskopią. Habilitował się w tym uniwersytecie w 1876 r. z pediatrii. Równocześnie prowadził wykłady z laryngologii – zapoczątkował budowę podstaw przyszłej katedry laryngologii. W 1880 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym laryngologii. Był wtedy jedynym lekarzem Polakiem, piastującym w Rzeszy Niemieckiej godność profesorską przy wydziale lekarskim. Zawsze manifestował swoją polskość, co stanowiło znaczną przeszkodę w rozwoju jego kariery na terenie Niemiec. Jego dom stał otworem dla

licznych lekarzy z ziem polskich. Miał nieustannie stały naukowy kontakt z polskimi lekarzami trzech zaborów [50, s. 215 i n.; 51, s. 409 i n.].

1 września 1908 r. został powołany na kierownika nowo utworzonej Katedry Laryngologii w UJK z tytułem profesora zwyczajnego otolaryngologii, chociaż na terenie Niemiec nie zajmował się otiatrią i był przeciwnikiem łączenia laryngologii z otologią. Wygłosił wtedy wykład inauguracyjny pt. *O fizjologicznej czynności jam nosowych jako przewodu oddechowego*, który opublikował w miejscowej medycznej prasie [52]. We Lwowie rozwinął, podobnie jak w Heidelbergu, bogatą działalność naukową, dydaktyczną oraz społeczną, zaczął systematyczne nauczanie otolaryngologii. Z satysfakcją zauważano jego przyjazny stosunek do młodszego kolegi Teofila Zalewskiego.

Jurasz znacznie poszerzył istniejące od 1900 r. przy Klinice Chirurgii ambulatorium otolaryngologiczne; stało się ono poważną naukową placówką. Jako że nie dysponował kliniką, chorych wymagających leczenia szpitalnego i niejednokrotnie zabiegów operacyjnych umieszczał na oddziałach chirurgicznych Szpitala Powszechnego Krajowego oraz Kliniki Chirurgicznej. Nieustannie i nieustępliwie walczył o powstanie Kliniki Otolaryngologicznej. Z sukcesem. Plany budowy Kliniki były gotowe już przed wybuchem I wojny światowej. W 1913 r. Jurasz otrzymał mianowanie na profesora zwyczajnego otolaryngologii. Zajmowały go sprawy leczenia zdrojowiskowego górnych dróg oddechowych, szczególnie w Truskawcu i Lubieniu Wielkim. Zorganizował we Lwowie Związek Wielkopolan, którego został prezesem [2, s. 113].

Piastował różnorakie funkcje na Uniwersytecie: był członkiem akademickiego senatu, dziekanem Wydziału Lekarskiego w latach 1913-1915, a następnie prodziekanem, w latach 1918-1919 – rektorem, sprawując ten urząd w niezwykle trudnym czasie dla miasta oraz uczelni. Powierzono mu opiekę nad młodzieżą akademicką; cieszył się wśród niej znacznym autorytetem. W 1916 r. Wydział Lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego zaproponował mu Katedrę Otolaryngologii, ale prośby rektora i dziekanów UJK, by pozostał we Lwowie, przeważały. Dał wtedy dowód swego przywiązania do tego miasta. 1 października 1919 r. przeszedł na emeryturę [2, s. 101, 106; 6, s. 275-277; 53, s. 224; 54, s. 226].

W czasie lwowskim ogłosił osiem prac, przede wszystkim z kazuistyki otolaryngologicznej, dotyczących fizjologicznej czynności jam nosa, problemów rodzącej się wówczas foniatryi. Szczególnie doceniono w środowisku laryngologów, także lwowskich, jego prace o zgłębnikowaniu zatoki czołowej, o leczeniu gruźlicy krtani (m.in. wystąpił przeciw szablonowemu stosowaniu roztworów kwasu mlekowego w formie pędzlo-

Ryc. 5. Antoni Jurasz sen. (1847-1923). GBL.DSKM, b. sygn.

wań drażniących błonę śluzową krtani), prace o twarzieli (leczenia elektrolizą stwardniałych nacieków). Prostował niektóre poglądy, m.in. wykazał nieznaną dotychczas czynność głosową mięśnia pierścienno-nalewkowego tylnego. Unowocześniał operacyjne narzędzia, m.in. do operacji migdałka gardłowego, migdałka językowego czy kleszczyki do operacji skrzywionej przegrody nosa [55; 56, s. 317 i n.; 57, s. 1001 i n.; 58].

W 1920 r. przyjął zaproszenie rektora organizowanego Uniwersytetu Poznańskiego prof. Heliodora Święcickiego, a także prof. Adama Wrzoska i podjął się organizacji kliniki otolaryngologicznej Wydziału Lekarskiego tej wszechnicy. Istniało wówczas tylko kliniczne ambulatorium otolaryngologiczne. W maju następnego roku na mocy postanowienia Naczelnika Państwa został mianowany honorowym profesorem otolaryngologii na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego. W listopadzie uruchomił ambulatorium, do którego zakupił z własnych funduszy instrumentarium oraz bibliotekę naukową. Oprócz dydaktyki dla studentów prowadził dwutygodniowe kursy dokształcające z otolaryngologii dla lekarzy [2, s. 5 i n.; 6, s. 277; 55; 59, s. 37].

Opublikował 51 prac w językach polskim i niemieckim; większość z nich pochodziła z najbardziej płodnego w badania naukowe okresu heidelberskiego. Poruszał prawie wszystkie problemy laryngologii. Wydał dwa podręczniki. W 1878 r. w Krakowie ukazała się 84-stronicowa *Laryngoskopija* oraz w 1892 r. w Heidelbergu 527-stronicowy trzyczęściowy podręcznik *Die Krankheiten der oberen Luftwege. Klinische Beobachtungen*

und Erfahrungen; gesammelt in der ambulatorischen Klinik für Kehlkopf-, Rachen- und Nasenranke. Heft I-III. Die Krankheiten des Kopfes und der Luftröhre. Było to fundamentalne dzieło ówczesnej laryngologii. Jurasz pisał rozdziały do znanych niemieckich dzieł naukowych, uczestniczył w międzynarodowych kongresach. Założył i wydawał pierwsze czasopismo laryngologiczne „*Monatschrift für Ohrenheilkunde, sowie für Kehlkopf-Nasen-Rachenkrankheiten*” oraz był współzałożycielem periodyku „*Zeitschrift für Laryngologie und ihre Grenzgebiete*”. Wnikliwie zajmował się polskim mianownictwem lekarskim [60].

Interesował się muzyką klasyczną, historią sztuki, zwłaszcza malarstwem. Związek małżeński zawarł z Angielką Karoliną Gaspey w 1879 r. Miał ośmioro dzieci, m.in. Antoniego Tomasza (1882-1961), chirurga, profesora Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu Poznańskiego oraz profesora i rektora Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu w czasie II wojny światowej. Zmarł 12 sierpnia 1923 w Poznaniu [6, s. 278-281].

STANISŁAW MARIA JÓZEF KOSSOWSKI (RYC. 6)

Urodzony 31 sierpnia 1909 r. we Lwowie, był synem Stanisława, profesora gimnazjum, i Marii z d. Wostrowskiej, absolwentki szkoły muzycznej. Po ukończeniu VI Państwowego Gimnazjum im. Staszica we Lwowie, w latach 1927-1934 studiował na Wydziale Lekarskim UJK. 30 czerwca 1934 r. uzyskał dyplom lekarza [61; 62, s. 40-43; 63]. Do 1937 r. pracował w Oddziale Chirurgicznym Szpitala Powszechnego Krajowego. W czerwcu 1937 r. doktoryzował się u prof. Tadeusza Ostrowskiego na podstawie pracy *Nowotwory szczęki dolnej i sposoby ich leczenia*. Od 15 września tego roku ordynował w Klinice Otolaryngologicznej UJK [64]. Profesor Zalewski w wydanej po latach opinii oświadczył, że „[...] przeprowadzał samodzielne wszelkie badania i operacje, wchodzące w zakres otoaryngologii. Okazał się sumiennym i pracowitym lekarzem z wielkim naukowym zainteresowaniem” [65]. W opinii z 1948 r. dodał, że „w zupełności opanował otolaryngologię i jest w tej dziedzinie dobrze przygotowanym specjalistą” [66].

Do 1939 r. Kossowski ogłosił dwie prace: o mucocele zatoki czołowej oraz statystyczną dot. zabiegów operacyjnych w Klinice Otolaryngologii [67].

W czasie okupacji sowieckiej był asystentem Kliniki Otolaryngologicznej Lwowskiego Państwowego Instytutu Medycznego, a podczas okupacji niemieckiej – Oddziału Laryngologicznego Państwowych Medycznych Kursów Fachowych (Staatliche medizinische Fachkurse). We wrześniu 1944 r. został powołany do Wojska Polskiego, kierował oddziałem uszno-chirurgicznym 63 Szpitala Ewakuacyjnego.

Ryc. 6. Stanisław Kossowski (1909-1989). sygn. GBL.DSKM II Wrocławska PL\327\6\0\123

Po II wojnie światowej zajmował stanowisko zastępcy komendanta Wojskowego Szpitala Garnizowego w Rzeszowie. Zwolniony z wojska w marcu 1946 r., 1 maja tego roku objął stanowisko ordynatora we wrocławskim Szpitalu św. Jerzego, a później starszego asystenta Kliniki Otolaryngologicznej Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej [68,69]. W grudniu 1951 r. habilitował się na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej we Wrocławiu na podstawie pracy pt. *Wpływ stanów zapalnych ucha, nosa i gardła na poziom protrombiny we krwi*. Profesorem nadzwyczajnym został w grudniu 1958 r. Był konsultantem Ośrodka Naukowo-Badawczego Kliniki Otolaryngologii w Szczawnie-Zdroju.

Opublikował 88 prac klinicznych, dotyczących przede wszystkim cuchnącego nieżyty nosa, tzw. ozeny, otokowości niektórych antybiotyków, potencjałów mikrofonicznych ucha wewnętrznego, leczenia fizycznego i balneologicznego schorzeń otolaryngologicznych. Był promotorem pięciu prac doktorskich i siedmiu

habilitacyjnych. Piastował dwukrotnie urząd prodziekana Wydziału Lekarskiego wrocławskiej Akademii Medycznej. Znał języki angielski i niemiecki, słabo ukraiński. Żonaty był dwukrotnie. W 1943 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Kuczyńską, magistrem farmacji; córka Jolanta (ur. 1947) skończyła filologię rosyjską. Drugi związek zawarł z Zofią Żurawską w 1974 r. Zmarł 3 października 1989 r. [6, s. 324–330; 39, s. 204–205; 70].

WACŁAW FRANCISZEK BARTŁOMIEJ KUŚNIERCZYK (RYC. 7)

Wacław Kuśnierczyk urodził się 15 października 1908 r. w Śniatynie na Pokuciu. Ojciec, Piotr, początkowo studiował medycynę w Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim; jego studia zostały jednakże brutalnie przerwane we wrześniu 1898 r. uwięzieniem w Cytadeli Warszawskiej za udział w antycarskiej działalności konspiracyjnej. Wypuszczony za kaucją, uciekł przez granicę do Austro-Węgier. Edukację medyczną ukończył we Lwowie, gdzie w 1902 r. otrzymał dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Został dyrektorem szpitala w Śniatynie. Ożeniony z Anną z domu Trzeciejską [71, s. 145; 72], nauczycielką muzyki, doczekał się trzech synów: Wacława (późniejszego lekarza), Tadeusza (także lekarza) i Wojciecha, oraz czterech córek: Wandy, Haliny, Janiny oraz Anny (zmarła w dzieciństwie) [6, s. 351 i n.].

Wacław studiował medycynę na Uniwersytecie Jana Kazimierza (UJK) we Lwowie, gdzie 30 czerwca 1932 r. otrzymał dyplom. 1 września 1932 r. został asystentem w Klinice Otolaryngologicznej UJK. 26 marca 1938 r., po obronie pracy *Gruźlica nosa, jamy ustnej i gardła* [73], w której to chorobie szczególnie stosował z dobrym wynikiem naświetlanie lampą kwarcową Cema-macha, uzyskał tytuł doktora nauk medycznych. Po obronie doktoratu otrzymał dwie propozycje pracy: w Wilnie i w Warszawie. Wilno nie było szczytem jego marzeń, wybrał więc Warszawę. Od 1 kwietnia 1938 r. do marca 1944 r. zatrudniony był przez Zarząd Miejski m. Warszawy w charakterze ordynatora kontraktowego w Szpitalu Ujazdowskim, który był Szpitalem Szkolnym Centrum Wyszkozenia Sanitarnego – Kuśnierczyk zajmował tam stanowisko ordynatora Oddziału Laryngologicznego oraz Oddziału Chirurgii Szczękowej i Plastyki; ordynował także w szpitalnym ambulatorium oraz w gabinecie prywatnym [74].

Po inwazji hitlerowskiej na Polskę uczestniczył w ewakuacji stale bombardowanych warszawskich szpitali; za działalność lekarską i samarytańską został uhonorowany przez dowódcę obrony Warszawy gen. Waleriana Czumę Krzyżem Walecznych. Zajmował się także

tajnym nauczaniem medycyny. W marcu 1944 r. z powodu choroby płuc uzyskał urlop zdrowotny i wyjechał do Nowego Sącza [17, s. 56].

1 listopada 1951 r. został adiunktem w Klinice Laryngologii Śląskiej Akademii Medycznej w Zabrze, którą zaczęto organizować w roku akademickim 1950/1951 pod kierownictwem prof. Tadeusza Ceypka; Kuśnierczyk wcześniej współpracował z nim w UJK we Lwowie w latach 1932-1938 [4; 16, s. 5 i n.; 75; 76; 77, s. 216 i n.].

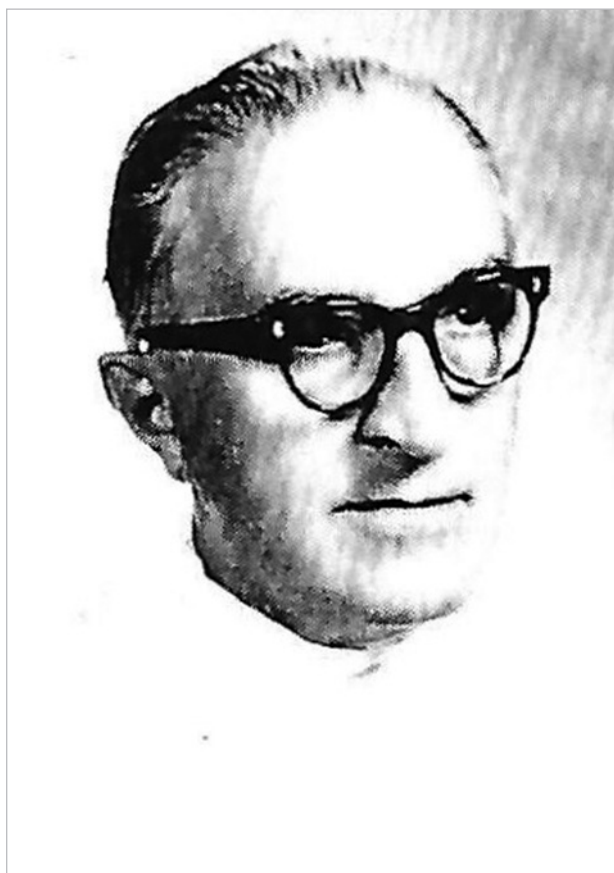
W 1953 r. Waław Kuśnierczyk uzyskał drugi stopień specjalizacji z otolaryngologii, a 29 kwietnia 1955 r. na mocy ustawy z 15 grudnia 1951 r. Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki uzyskał tytuł docenta laryngologii na podstawie wykonanej w Instytucie Onkologii w Gliwicach pracy pt. *Znaczenie bronchoskopii w rozpoznawaniu pierwotnego raka oskrzeli, opartej na materiale własnym*. W tym samym roku powołany został na stanowisko docenta, a w marcu 1969 r. profesora nadzwyczajnego przy Katedrze Laryngologii Wydziału Lekarskiego Śląskiej Akademii Medycznej. Od 1951 r. przez ponad 20 lat był konsultantem w Instytucie Onkologii w Gliwicach. Po przejściu prof. Ceypka na emeryturę, w okresie od 1 października 1974 r. do 30 września 1979 r., kierował Kliniką Laryngologii w Katowicach. W latach 1958-1960 Kuśnierczyk był prodziekanem Wydziału Lekarskiego ŚAM, w okresie od 1965 do 1968 r. przewodniczącym i członkiem kilku komisji senackich oraz delegatem rektora ds. reformy studiów.

W 1979 r. prof. Waław Kuśnierczyk przeszedł na emeryturę.

Zainteresowania naukowe prof. Kuśnierczyka w okresie lwowskim dotyczyły przede wszystkim gruźlicy dróg oddechowych, a w okresie śląskim nowotworów tej okolicy. Był autorytetem w onkologii rynolaryngologicznej i diagnostyki endoskopowej, zwłaszcza raka oskrzeli. Szkolił się w licznych ośrodkach krajowych i zagranicznych. Był niezrównanym dydaktykiem, dobrym organizatorem. Ponadto był promotorem pięciu prac doktorskich, recenzentem 21 prac doktorskich, pięciu przewodów habilitacyjnych, dwóch wniosków o nadanie tytułu profesora, kierownikiem specjalizacji 20 laryngologów.

Od 1933 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Otolaryngologicznego, otrzymał członkostwo honorowe tego Towarzystwa. Odznaczono go Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Niezwykle ceniał sobie Krzyż Walecznych za udział w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r.

Waław Kuśnierczyk poślubił 7 czerwca 1938 r. Janinę z Marynowskich (ur. w 1906 r.) [75,78]. Był ojcem trojga dzieci: Piotr (ur. 1943 r.) jest emerytowanym profesorem Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej PAN we Wrocławiu; córki: Małgorzata (1944-2012) i Jarogniewa (1946-2013) były lekarkami. Profe-

Ryc. 7. Waław Kuśnierczyk (1908-1997). Lata 70. XX stulecia. Źródło: Zbiory A. Kierzka

sor Waław Kuśnierczyk zmarł wskutek udaru mózgu 31 stycznia 1997 r. w Katowicach [75].

TEOFIL ZALEWSKI (RYC. 8)

Urodził się 26 października 1872 r. w Gąbinie, w pow. gostyńskim, Guberni Warszawskiej. Był synem Aleksandra, mieszczanina, i Wiktorii z d. Lendzion. Gimnazjum ukończył w Płocku w 1890 r. i w tym także roku rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Na IV roku studiów został skazany za działalność niepodległościową na 3-letnie zesłanie na północ Rosji. Zbiegł do Krakowa i jesienią 1894 r. kontynuował studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. W lipcu 1896 r. uzyskał dyplom doktora wszech nauk lekarskich [79] i rozpoczął pracę w Klinice Chirurgicznej UJ kierowanej przez prof. Ludwika Rydygiera, a w rok później przeniósł się wraz z nim do Kliniki Chirurgicznej UJK. Lata 1898-1899 upłynęły mu na studiach specjalistycznych z otiatrii w Wiedniu u profesorów Adama Politzera, Viktora Urbantschitscha i Ottokara Chiariego. Po powrocie w końcu 1899 r.

do Kliniki prof. Rydygiera zajął się prawie wyłącznie chirurgią ogólną. Dwumiesięczne wakacje ostatniego roku XIX stulecia poświęcił na specjalistyczne studia foniatryczne u Alberta Gutzmana w Berlinie. W latach 1900-1908 prowadził utworzone przy Klinice Chirurgicznej ambulatorium chorób uszu, nosa i gardła, jednocześnie operował w tej Klinice. W 1907 r. habilitował się na podstawie pracy pt. *Badania doświadczalne nad wytrzymałością błony bębenkowej*. Od tego czasu wykładał patologię, diagnostykę oraz terapię chorób otorynolaryngologicznych.

Podczas I wojny światowej służył w armii austriackiej w stopniu kapitana, kierował oddziałami otolaryngologicznymi w Opawie, Ołomuńcu i we Lwowie. W 1917 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Od listopada 1918 r. służył w Wojsku Polskim, zarządzał oddziałem otolaryngologicznym i chirurgicznym dla postrzałów głowy i szyi w szpitalu wojskowym we Lwowie. Służbę wojskową zakończył we wrześniu 1921 r. w stopniu pułkownika.

W październiku 1919 r. otrzymał nominację na kierownika Katedry i Kliniki Otolaryngologii UJK, a w dwa lata później mianowano go profesorem zwyczajnym. Jego – a wcześniej i prof. Jurasza – usilne starania doprowadziły do otwarcia 16 maja 1924 r. Kliniki, najpierw na 20 łóżek, potem znacznie powiększonej. Powstanie tej Kliniki autor niniejszej pracy przedstawił w odrębnej publikacji [80]. Profesor Zalewski, za którego sprawą uzyskano nowoczesną aparaturę i urządzenia i który prowadził odpowiednie szkolenia, także w dobrych otolaryngologicznych ośrodkach (przede wszystkim wiedeńskich), stworzył w tej naukowej placówce nowoczesne warunki pracy, pozwalające nie tylko na specjalistyczną i na wysokim poziomie pomoc licznyim chorym, ale też na działalność dydaktyczną, również na wysokim poziomie. Habilitował trzech docentów, jak wyżej wspomniano: Antoniego Dobrzańskiego (1929), Wiktora Jankowskiego (1939) oraz Tadeusza Ceypka (1939), wyszkolił 23 asystentów na dobrych specjalistów. Dbał o wysoki poziom szkolenia studentów, jako jeden z pierwszych wprowadził obowiązkowe ćwiczenia z otolaryngologii. W latach 1927-1928 był dziekanem Wydziału Lekarskiego, a w następnym roku akademickim prodziekanem. W 1930 r. został wybrany na senatora Rzeczypospolitej Polskiej. Klinikę prowadził do wybuchu II wojny światowej [19, s. 19–21].

W okresie lwowskim ogłosił szereg ciekawych i ważnych publikacji. Zwraca uwagę jego pierwsza w światowym piśmiennictwie doświadczalna praca o wstrząsie białkowym [81]. Znaczne zainteresowanie wzbudzały m.in. prace na temat badań doświadczalnych nad przewodnictwem ciepła wyrostka sutkowatego w różnych stanach chorobowych, nad wytrzymałością błony bębenkowej – jedyne wówczas na ten temat prace

Ryc. 8. Teofil Zalewski (1872-1953). W. Wojtkiewicz-Rok: Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Toruń (Polska) 2012, s. 227. Teofil Zalewski (1872-1953). W. Wojtkiewicz-Rok: Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Toruń (Polska) 2012, s. 227.

w piśmiennictwie światowym [82], nowatorskie prace nad wchłanianiem środków wprowadzanych do jamy bębenkowej [83]. W ok. 50 pracach klinicznych podał nowe sposoby postępowania, m.in. w operacji radykalnej ucha środkowego [53, s. 226–227; 58, s. 874–875; 84; 85, s. 212], wyrostka sutkowatego, plastycznego zamknięcia ubytków po trepanacji tego wyrostka, powiękłań wewnątrzczaszkowych, operacji torbieli szczęki; podał nowy sposób rozcięcia krtani. Prezentował też nowe operacyjne narzędzia. Wprowadził systematyczne badania twardzieli [86] na terenie Małopolski, choroby, o której wspomniano wyżej. Szczególnie ważne z punktu widzenia historycznego są jego dwie publikacje o działalności kierowanej przezeń Kliniki [54,87,88].

W czasie okupacji sowieckiej kierował Kliniką w Lwowskim Państwowym Instytucie Medycznym, a podczas okupacji niemieckiej był w latach 1941-1944 kierownikiem oddziału laryngologicznego we Lwowie [6, s. 735–737].

W październiku 1945 r. w ramach przesiedlenia przybył do Wrocławia. W marcu następnego roku został mianowany kierownikiem Katedry i Kliniki Otolaryngologii Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. Chorych wymagających leczenia szpitalnego umieszczał w jedynym istniejącym wrocławskim oddziale otolaryngologicznym Szpitala Wszystkich

Świątch, a później w oddziale tych chorób w Szpitalu Ojców Bonifratrów. W okresie powojennym habilitował jeszcze jednego docenta, Stanisława Kossowskiego.

Zalewski był jednym z polskich pionierów chirurgii ucha, a także inicjatorem rozwiązywania problemów otolaryngologicznych w medycynie pracy. Ogłosił w piśmiennictwie polskim i zagranicznym 68 prac doświadczalnych i klinicznych. W latach 1923-1925 był prezesem Polskiego Towarzystwa Otolaryngologicznego, które obdarzyło go członkostwem honorowym w 1929 r. W 1923 r. utworzył Sekcję Lwowską, współorganizował od 1949 r. Oddział Wrocławski tego Towarzystwa. Został odznaczony Krzyżem Komandorskim Polonia Restituta. Posługiwał się językami: niemieckim, rosyjskim i francuskim [54, s. 225–234; 89; 90, s. 326–327; 91, s. 15 i n.]. W 1902 r. zawarł związek małżeński z Alfredą Mirosławą Turowską. Zmarł 14 października 1953 r. we Wrocławiu. Spoczywa na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie [6, s. 735 i n.].

Wszyscy wyżej zaprezentowani otorynolaryngolodzy lwowscy odegrali znaczną rolę w Polsce po zakończeniu II wojny światowej. Bez ich udziału rozwój tej specjalistycznej gałęzi medycznej wiedzy byłby na pewno uboższy.

SPIS RYCIN

1. Tadeusz Ceypek (1904-1990). Zbiory A. Kierzka
2. Jan Danielewicz (1903-1982). E. Kossowska, L.P. Chmielik: Tworzyli polską laryngologię. Jan Danielewicz (1903-1982) – twórca laryngologii dziecięcej w Polsce i na świecie. „Magazyn Otolaryngologiczny” 2003, t. II, supl. 4, s. 4
3. Antoni Dobrzański (1893-1953). Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych, Antoni Dobrzański, Warszawa 4 listopada 1941, sygn. Główna Biblioteka Lekarska, Dział Starej Książki Medycznej (GBL.DSKM) IL Warsz.-Białost. PL\327\1\0\902
4. Wiktor Jankowski (1905-1988). Zbiory prof. Stanisława Jankowskiego
5. Antoni Jurasz sen. (1847-1923). GBL.DSKM, b. sygn.
6. Stanisław Kossowski (1909-1989). sygn. GBL.DSKM IL Wrocławska PL\327\6\0\123
7. Waclaw Kuśnierczyk (1908-1997). Lata 70. XX stulecia. Zbiory A. Kierzka
8. Teofil Zalewski (1872-1953). W. Wojtkiewicz-Rok: Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Toruń (Polska) 2012, s. 227

PIŚMIENNICTWO

- [1] Zalewski, Dobrzański, Jankowski i Ceypek – we Lwowie.
- [2] Łączkowski A., *Antoni Stanisław Jurasz 1847-1923*, Państw. Wydaw. Naukowe, Warszawa (Polska) 1987.
- [3] Czak W., *Udział Teofila Zalewskiego (1872-1953) w kształtowaniu otolaryngologii w ośrodkach lwowskim i wrocławskim* [praca doktorska, promotor dr hab. med. Andrzej Kierzek], Wydawnictwo Akademii Medycznej we Wrocławiu, Wrocław (Polska) 2001.
- [4] Kierzek A., Kozakiewicz J., Profesor Waclaw Franciszek Bartłomiej Kuśnierczyk (1908-1997). Próba portretu. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 2022, LXXXV, 21–38.
- [5] W ujęciu alfabetycznym.
- [6] Zabłocki S., *Słownik biograficzny otolaryngologów polskich XIX i XX wieku*, Wydawnictwo Komograf, Warszawa (Polska) 2012.
- [7] Błaszczynska M., Łępkowski A., Wspomnienie pośmiertne o prof. dr. n. med. Tadeuszu Ceytku. *Otolaryngologia Polska*, 1995, XLIX (5), 285–286.
- [8] *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku*, t. 2, z. 1, red. i oprac. Urbanek B., Wydawnictwa IHN, Warszawa (Polska) 1997.
- [9] Obotritia – korporacja akademicka powstała w 1027 r. na Wydziale Lekarskim UJK we Lwowie; zrzeszała studentów medycyny. Kuratorem i honorowym filistrem korporacji był T. Zalewski.
- [10] Kierzek A., Paprocka-Borowicz M., Kuciel-Lewandowska J. i wsp., Hołosko – znany ośrodek leczenia gruźlicy na kresach południowo-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej. *Pomeranian Journal of Life Sciences*, 2017, LXIII (1), 63–68.
- [11] Kempa M., Lusek J., *Tadeusz Ceypek (1904-1990). Portret z okrucich wspomnień*, Śląska Izba Lekarska, Katowice (Polska) 2015.
- [12] Ceypek T., O wpływie niektórych bodźców fizjologicznych na wydzielanie żółci. *Polska Gazeta Lekarska*, 1929, 8(40), 754–758.
- [13] Kierzek A., Tworzyli polską laryngologię. Janusz Paszkowski (1907-1966) – otorynolaryngolog lwowski i londyński, propagator stosowania sulfonamidów. *Magazyn Otolaryngologiczny*, 2022, XXI (84), 112–114.
- [14] Sulfonamidy w połowie lat 30. ubiegłego stulecia znalazły szerokie wskazania szczególnie w zakażeniach paciorkowcowych; zakres ich stosowania rozszerzono później na zakażenia wywołane gronkowcami, dwoinkami zapalenia opon mózgowych, pałeczkami okrężnicy *etc.* Autorzy użyli preparatu o nazwie Antistreptyna „Geo”, zawierającego grupę paraaminobenzenosulfamidową w jej czystszej postaci. Lek podawano doustnie w postaci 0,3 g tabletek oraz dożylnie, domięśniowo lub dordzeniowo w postaci iniekcji 15% Antistreptin solubile. Materiał kliniczny obejmował 23 chorych szpitalnych, którzy na ogół

znajdowali się w stanie ciężkim (były to zazwyczaj przypadki chorób uszu i ich powikłań), a także ok. 60 chorych ambulatoryjnych, wśród których przeważały choroby jamy ustnej i gardła. Antystreptynę stosowano w: ostrym zapaleniu ucha zewnętrznego, ostrym ropnym zapaleniu ucha środkowego, przewlekłym zaostrzonym zapaleniu ucha środkowego ze współistniejącymi powikłaniami wewnątrzczaszkowymi, jak: zakrzepowe zapalenie zatok żylnych mózgowia, ropne zapalenie opon mózgowych, posocznicy, czyraku nosa, zapaleniach jamy ustnej, anginie mieszkowej, anginie Ludovici, zapaleniu języka, zapaleniu przyuszniczy. Ponadto aplikowano ten sulfonamid w stanach gorączkowych, zwłaszcza po operacjach otorynolaryngologicznych, kiedy przypuszczano, że podwyższona ciepłota wynikała z zakażenia paciorkowcami. Pacjentom do 10. roku życia podawano 2-4, do 15. roku życia 4-6, a powyżej 15. do 8 tabletek dziennie. Po paru bezgorączkowych dniach zaprzestawano podawania leku. Nie spotykano działań ubocznych leku, mimo że podawano go niekiedy przez dłuższy czas; np. 11-letnia dziewczynka zmuszona była brać ów lek przez 39 dni w ilości 46,8 g. Wyleczenie uzyskano we wszystkich przypadkach z wyjątkiem czterech z grupy chorych szpitalnych; nie obserwowano żadnego zejścia śmiertelnego. Cytat za: Ceypek T., Paszkowski J., Zastosowanie kliniczne Antistreptyny w Klinice Chorób Uszu, Nosa, Gardła i Krtani U.J.K. we Lwowie. *Polska Gazeta Lekarska*, 1938, XVII (37), 740–742.

[15] Najważniejszą wydaje się: Ceypek T., Zmiany w górnych drogach oddechowych przy gruźlicy płuc. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1938, XV (1-2), 182–184.

[16] Ceypek T., *Lwów w czasach trudnych. Notatki naocznego świadka*, Pracownia Kreatywna Bezliku, Śląska Izba Lekarska, Kraków–Katowice (Polska) 2011.

[17] *65 lat Katedry i Kliniki Laryngologii Wydziału Lekarskiego w Katowicach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach*, red. Markowski J., Katowice (Polska) 2016.

[18] *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku*, t. 2, z. 3, red. i oprac. Urbanek B., Wydawnictwa IHN, Warszawa (Polska) 2000.

[19] Barciński J., Zarys historii otolaryngologii polskiej w okresie 1918-1939. *Acta Biologica et Medica Societas Scientiarum Gedanensis*, 1966, X, 5–70.

[20] Danielewicz J., O ropniach mózgowych i mózdkowych pochodzenia usznego za rok 1935. *Polska Gazeta Lekarska*, 1936, XV (3), 27–28.

[21] Danielewicz J., O kostniaku zatoki czołowej. *Polska Gazeta Lekarska*, 1935, XIV (37), 659–660.

[22] Danielewicz J., O wartości leczniczej antystreptyny w przypadkach ropnego paciorkowcowego rozlanego zapalenia opon mózgowych pochodzenia usznego. *Polska Gazeta Lekarska*, 1937, XVI (31-32), 620.

[23] Danielewicz J., Ueber die durch Fremdkörper hervorgerufenen Oesophagus-blutungen, welche diagnostische

Schwierigkeiten bereiten. *Monatsschrift für Ohrenheilkunde und Laryngo-Rhinologie*, 1939, LXXIII, 121.

[24] Karta rejestracyjna Jana Danielewicza, Główna Biblioteka Lekarska, Dział Starej Książki Medycznej (dalej: GBL.DSKM), [b.d.].

[25] Kossowska E., Chmielik L.P., Tworzyli polską laryngologię. Jan Danielewicz (1903-1982) – twórca laryngologii dziecięcej w Polsce i na świecie. *Magazyn Otolaryngologiczny*, 2003, II, supl. 4.

[26] Kossowska E., Jubileusz 50-lecia pracy naukowej i zawodowej doc. dr. med. Jana Danielewicza. *Otolaryngologia Polska*, 1979, XXXIII (4), 349–351.

[27] Zapaśnik-Kobierska M.H., Wspomnienie pośmiertne. O doc. dr. Janie Danielewiczu (1903-1982). *Pediatrics Polska*, 1984, LIX (3), 260–262.

[28] Niemczyk K., Bruzgielewicz A., Osuch-Wójcikiewicz E. i wsp., Stulecie Kliniki Otolaryngologii, Chirurgii Głowy i Szyi Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 2020, IX (4), 1–10.

[29] Góralówna M., O doc. dr. med. Janie Danielewiczu (1903-1982). *Otolaryngologia Polska*, 1983, XXXVII (1), 111–112.

[30] Notice de personne „Lemaître, Fernand (1880-1958)” | BnF Catalogue général – Bibliothèque nationale de France, [online] <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb112262780-9.01.2024>.

[31] *Biogramy uczonych polskich – materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN*, cz. 6, Nauki medyczne. z. 1, A-J, oprac. Śródka A., Szczawiński P., Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław (Polska) 1990.

[32] Dobrzański A., Ezofagoscopia pod względem rozpoznawczym i leczniczym. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1931, VIII (1-2), 70–88; 1932, 1, 27–41; 2, 175–194.

[33] Dobrzański A., Grabowski W., Szumowski K., O klinicznej wartości radiodiagnostyki w otolaryngologii. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1931, VIII (3-4), 199–209.

[34] Dobrzański A., Obraz kliniczny i leczenie twardzieli. *Polska Gazeta Lekarska*, 1933, XII (36), 700–703.

[35] Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych, Antoni Dobrzański. Warszawa 4 listopada 1941, GBL.DSKM, sygn. IL Warsz.-Białost. PL\327\1\0\902.

[36] [bez autora], Wiktor Jankowski (1905-1988). Nekrolog. *Sprawozdanie Wrocławskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Ser B 1988, 6, 43.

[37] Iwankiewicz S., Kossowski S., Birecki W. i wsp., Życiorys i spis prac naukowych prof. dr. hab. dr. h.c. Wiktora Jankowskiego. *Otolaryngologia Polska*, 1988, XLII (1/2), 1–13.

[38] Iwankiewicz S., Kossowski S., Birecki W. i wsp., Wspomnienie pośmiertne o prof. dr. hab. dr. h.c. Wiktorze Jankowskim. *Otolaryngologia Polska*, 1990, XLIV (1), 78–79.

[39] *Uczni wrocławscy*, red. J. Trzynadłowski, [t. 2], Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław (Polska) 1994.

- [40] [bez autora], Prof. dr hab. Wiktor Jankowski. Wspomnienie pośmiertne. *Życie Uczelni*, 1988, 5, 7.
- [41] *Profesorowi doktorowi habilitowanemu Wiktorowi Jankowskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej, pedagogicznej, lekarskiej*. red. S. Iwankiewicz, Akademia Medyczna, Wrocław (Polska) 1975.
- [42] Jankowski W., Posocznica usznego pochodzenia. *Polska Gazeta Lekarska*, 1938, XVII (14), 275–278.
- [43] Jankowski W., Palatometr Jankowskiego. *Przegląd Dentystyczny*, 1936, XIV (9-10), 378–381.
- [44] Jankowski W., Powikłania wewnątrzczaszkowe zapalenia ucha środkowego. *Polska Gazeta Lekarska*, 1938, XVII (25), 519–521.
- [45] Jankowski W., Przyczynek do operacji plastycznej nosa siodełkowatego. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1936, XII (1-2), 106–124.
- [46] Jankowski W., Rozwój jamy nosowej i jej stosunek do sąsiednich części mózgo- i twarzoczaszki. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1939, XV (1-2), 85–159.
- [47] Kos J.B., *Mistrzowie wrocławskiej medycyny*, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Wrocław (Polska) 2022.
- [48] nm, Jubileusz profesora Wiktora Jankowskiego. *Słowo Polskie*, 1985, 231, 1–2.
- [49] [bez autora] Nekrolog prof. W. Jankowskiego. *Słowo Polskie*, 1988, 282, 4.
- [50] Ergetowski R., Akta personalne prof. Antoniego Stanisława Jurasza w Heidelbergu i Karlsruhe. *Archiwum Historii Medycyny*, 1983, XLVI (2), 215–235.
- [51] Barciński J., Przemysław Pieniążek, Franciszek Nowotny i Antoni Jurasz (sen.) pionierzy laryngologii i otologii światowej. *Archiwum Historii Medycyny*, 1970, XXXIII (3-4), 409–413.
- [52] Jurasz A., O fizjologicznej czynności jam nosowych jako przewodu oddechowego. *Lwowski Tygodnik Lekarski*, 1909, IV (2), 13–16.
- [53] Zwoździak W., Historia Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego. *Archiwum Historii Medycyny*, 1965, t. XXVIII, z. 3, 224.
- [54] Wojtkiewicz-Rok W., *Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń (Polska) 2012.
- [55] Schwann H., Anton Jurasz's Bedeutung fuer die Rhinolarngologie aus heutiger Sicht. *Archiwum Historii Medycyny*, 1979, XLII (3), 317–321.
- [56] Jurasz A., Die Behandlung der Larynx tuberculose. *Deutsche medizinische Wochenschrift*, 1908, XXXVI (27), 317–321.
- [57] Jurasz A., O twardzieli. *Gazeta Lekarska*, 1912, XXXII (36), 1001–1004. Praca o twardzieli wygłoszona została 24 czerwca 1912 r. na II Kongresie Austriackich Lekarzy Rządowych w Krakowie.
- [58] Redzik A., Duda R., Mudryj M. i wsp., *Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Wydawnictwo Wysoki Zamek, Kraków (Polska) 2017.
- [59] Hasik J., Juszczyk J., *Dzieje Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego i Akademii Medycznej 1919-1979*, Akademia Medyczna, Poznań (Polska) 1979.
- [60] Jurasz A., Przyczynek do polskiego mianownictwa Lekarskiego. *Lwowski Tygodnik Lekarski*, 1909, IV (1), 11.
- [61] Kossowski S., Arkusz zgłoszeniowy do Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu z 12 kwietnia 1950, GBL.DSKM, sygn. IL Wrocławska PL\327\6\0\123.
- [62] *Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku*, t. 2, z. 2, red. i oprac. Urbanek B., Wydawnictwa IHN, Warszawa (Polska) 1999.
- [63] Iwankiewicz S., Prof. dr hab. Stanisław Kossowski. Wspomnienie pośmiertne. *Życie Uczelni*, 1989, 9(14), 7.
- [64] Karta rejestracyjna Izby Lekarskiej Dolnośląskiej m. Wrocławia z 27 sierpnia 1946, GBL.DSKM, sygn. IL Wrocławska PL\327\6\0\123.
- [65] Zalewski T., Opinia wystawiona drowi S. Kossowskiemu z 19 września 1944 we Lwowie, GBL.DSKM, sygn. IL Wrocławska PL\327\6\0\123.
- [66] Zalewski T., Opinia wystawiona drowi S. Kossowskiemu z 19 lutego 1948 we Wrocławiu, GBL.DSKM, sygn. IL Wrocławska PL\327\6\0\123.
- [67] Kossowski S., Przebieg zabiegów operacyjnych wykonanych w Klinice Otolaryngologicznej UJK we Lwowie w latach 1924-1937. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1939, XV (1-2), 295–308.
- [68] Kossowski S., Życiorys, [b.d.], GBL.DSKM, sygn. IL Wrocławska PL\327\6\0\123.
- [69] Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych z 3 października 1941. Stanisław Maria Józef Kossowski, GBL.DSKM, sygn. IL Wrocławska PL\327\6\0\123.
- [70] Iwankiewicz S., Birecki W., Ziemiński Z., Prof. dr hab. Stanisław Kossowski (1909-1989). *Otolaryngologia Polska*, 1999, XLIV (6), 434–442.
- [71] *Księga pamiątkowa i adresowa wygnańców wojennych z Galicji i Bukowiny 1914-1915 oraz Album pamiątkowe. Cz. III. Prowincye i Bukowina*, oprac. Chmurski A., Wiedeński Kuryer Polski, Wiedeń (Österreich) 1915.
- [72] Kaczkowska B., Kuśnierczyk A., *Matecznik. Kamienica Polska, Sławków, Śniatyn. Korzenie*, 2007, XVII (1), 14–15.
- [73] Kuśnierczyk W., Gruźlica nosa, jamy ustnej i gardła. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1939, XV (1-2), 249–295.
- [74] Karta Rejestracyjna Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej z 20 lutego 1939, GBL.DSKM, sygn. Izba Lek. Warsz.-Białost. PL\327\1\0\2953.
- [75] Kuśnierczyk P., List do A. Kierzka z 8 marca 2021.
- [76] Puzio A., Kuśnierczyk Waclaw Franciszek (1908-1997), lekarz, laryngolog, profesor Śląskiej Akademii Me-

dycznej. *Biuletyn Informacyjny Śląskiej Akademii Medycznej*, 1997, VII (1), 28.

[77] Brożek K., Kozakiewicz J., Kierzek A., Profesor Wacław Kuśnierczyk (1908-1997) – pro memoria w 100 lecie urodzin. *Otolaryngologia Polska*, 2009, LXIII (2), 215–218.

[78] Droga życiowa i zawodowa Janiny z Marynowskich Kuśnierczkowskiej osoby o wszechstronnych zainteresowaniach, została zaprezentowana w osobnej publikacji: Kozakiewicz J., Kierzek A., Otolaryngologodzy lwowscy. Janina Maria Marynowska-Kuśnierczkowska (1905-1999). *Materiały Naukowe Sekcji Historycznej Polskiego Towarzystwa Otolaryngologów – Chirurgów Głowy i Szyi*, 2021, XXXVII (1-4), 62–65.

[79] Arkusze zgłoszeniowy do Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu. Prof. Teofil Zalewski, GBL.DSKM. sygn. IL Wrocław. PL\327\6\0\352

[80] Kierzek A., Klinika Otolaryngologiczna Uniwersytetu Jana Kazimierza. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, 2023, LXXXVI, 33–49.

[81] Zalewski T., Ueber den Einfluss von Peptoneinführung in die Blutbahn auf den Circulationsapparat und manche Functionen des Organismus. *Bulletin International de l'Academie des Sciences de Cracovie*, 1897, 6, 213–215.

[82] Zalewski T., Experimentelle Untersuchungen über die Resistenzfähigkeit der Trommelfels. *Zeitschrift für Ohrenheilkunde*, 1903, LII (37), 617–618.

[83] Zalewski T., Badania nad chłoniem ciał wprowadzanych do jamy bębenkowej. *Gazeta Lekarska*, 1917, LII (40), 445–448; 41, 456–460.

[84] Zalewski T., W sprawie postępowania pooperacyjnego po attyko-antrotomii. *Nowiny Lekarskie*, 1908, XX (7), 411–416.

[85] W. Jankowski, [w:] *Uczni wrocławscy*, [t. 1], red. Trzynadłowski J., Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław (Polska) 1980, s. 212–213.

[86] Zalewski T., Walka z twardzielą. *Polska Gazeta Lekarska*, 1932, XI (49), 893–894.

[87] Zalewski T., Z życia Kliniki Otolaryngologicznej U.J.K. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1927, IV (1-2), 3–13.

[88] Zalewski T., Trzydziestolecie Katedry Otolaryngologii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. *Polski Przegląd Otolaryngologiczny*, 1938, XV (1-2), 1–14.

[89] Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych. Teofil Zalewski, [b.d.], GBL.DSKM, sygn. IL Wrocław. PL\327\6\0\352.

[90] Szarejko P., Zalewski Teofil (1872-1953), [w:] Szarejko P., *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa (Polska) 1994, 326–327.

[91] Klinika Otolaryngologiczna: 1948-1978, red. Iwanekiewicz S., Kossowski S., Pałubiak G. i wsp., Akademia Medyczna we Wrocławiu, Wrocław (Polska) 1978.